

Родова рамноправност - политичко интегративен предизвик за современиот Балкан (низ примерот на државите од бившиот југословенски сојуз)

Абстракт

Политиката претставува дел од општеството во кое доминацијата на мажите е значително изразена до седумдесетите години на минатиот век, кога бројот на жени членки во политичките партии постепено почнува да расте. После втората светска војна, оваа појава зема поголем замав и бројот на жените во националните парламенти се зголемува се до постраницискиот период кога настанува драстично зголемување на активната политичка партиципација на жените. Паралелно на тоа еродираще комодитетот на дотогашните протагонисти во политичкиот свет, кои како клучни „decision makers“ добија закана за својата супрематија во политичкото општество. Желбата и можноста на жената да се вклучи во политичкиот живот, зависи од повеќе фактори како што се образовниот и професионален статус, социјалниот статус, развиеност на демократските институции. Рамноправното учество на жените во политичките процеси, уживање еднакви права за реализација на сопствените потенцијали и еднаков статус со мажите ќе влијае на политичкиот, социјален и културен развој на современото демократско општество.

Балканските земји се сведоци за регион во кој се поголемото присуство на жените во политиката го означи напуштањето на патријархалниот карактер на општествата фокусирајќи се на интересот за приближување кон Европската Унија. Државите од југословенскиот сојуз минувајќи низ фазата на посткомунистичка транзиција се идеален пример за анализа на политичката трансформација на општеството особено од аспект на половата еднаквост.

Додека во деведесетите години на минатиот век, Балканот беше под доминација на воени лидери, мажи- националисти, новиот век предвиде законска категорија за рамноправност на половите. Во оваа насока земјите од Балканот во своето позитивно право инкорпорираа задолжителни квоти за застапеност на жените во политиката.

И двете родови квоти, едната за избори и за системот на претставничката демократија и другата, квота за демократската партија го претставуваат нумеричкиот пристап во одредување на родовата еквивалентност во политиката. Влијанието на жените- политичари во парламентот или политичката партија во голем дел зависи од нивното присуство во процесот. Веројатноста да се постигне политичко влијание на жената во политичките процеси зависи од бројот на жени кои се на позиција во политичките институции на системот.

Клучни зборови: родова квота, жени во парламент, жена- премиер, жена - претседател на држава.

Вовед

Биолошката предодреденост на жената е само дело на човековата еволуција но не и концепт кој би можел да ја детерминира родовата компонента во политичкото општење. Оваа природна детерминанта го надминува секој обид за социјална и политичка ексклузија на жената, во секој сегмент од живеењето.

Положбата на жената во политичките институции на државната власт во најголема мера се анализира од политичко - социјален аспект. Раскинувањето со традицијата во служба на позитивна дискриминација на жената во политиката е почетен чекор во јакнење на демократските вредности на современите општества. Балканот како подрачје кое е тесно врзано за традициските вредности и норми, се соочи со предизвикот за нивно надминување и јакнење на демократскиот капацитет. Периодот на посттранзициониот развој на земјите од југословенската федерација значеше пресврт во трансформацијата на традиционалните и општествени норми, особено од аспект на борбата за родова еквиваленција. Бидејќи транзиционите аномалии ги втурнаа „младите демократии“ во борба за независен опстанок, за сметка на тоа беа занемарени круцијални предуслови за нивни политички развој. Еден од овие предуслови беше прашањето за „gender mainstreaming“. Справувањето со повредите на правата на жените и нивната собординарна поставеност во општествено-политичката стратификација се наметна како предизвик на посттранзицијата.

За да се анализира прашањето за родовата еднаквост во политичката сфера, нужно е да се тргне од прашањето за традицијата, моралните вредности и историјата на социјалната политика. Општествата кои ја практикуваат дискриминацијата заснована на пол, неизбежно ја плаќаат цената во благосостојбата на својот народ, во побавен економски развој, послабо управување како и севкупно, послаб квалитет на живеење.¹

¹ World Bank Policy Research Report : Engendering development – Through Gender Equality in Rights, Resources, and Voice.p . 97

Но родовата еднаквост е многу повеќе од цел сама посебе. Тоа е предуслов за исполнување на предизвикот за намалување на сиромаштијата, промовирање на одржливиот развој и градење на добро владеење.²

Улогата и положбата на жената во современите политички институции најчесто се објаснува преку анализа на влијанието на социо-културни фактори (образование, економски статус, напредок во кариера), институционални фактори (кои не се однесуваат само на политичките институции во потесна смисла како што е изборниот модел, туку се однесуваат на неформалниот напредок на жената во политиката како што е начинот на кандидирање внатре во политичките партии односно, партискиот систем) и степенот на политичка култура во општеството. Моделот на политичката култура подразбира вредности, норми, стереотипи, предрасуди за политиката и во политиката.³

Историјата на XXI век е многу повеќе избалансирана со напредокот во борбата за поголемо учество на жената во јавниот живот која несомнено се темели на борбата за човековите права. Современите организации и нации почнаа да сфаќаат дека со поголема вклученост на жените во сите сфери на работење (претприемништво, различни индустриски дејности, менаџмент, политика...) се постигнува нужна разноликост во пристапите и стиловите на работење и раководење што доведува до потполни и квалитетни решенија на проблемите⁴. Маргарет Тачер создаде терен за пробивање на жените во политиката опишувајќи го женскиот стил на раководење како стил на делување. „Ако сакате нешто да се каже во политиката, прашајте маж, ако сакате нешто да се направи, тогаш прашајте жена“ е мотото со кое „челичната дама“ го потенцираше женскиот прагматизам во политиката.

Голем број од балканските држави имаат развиено успешни стратегии и за зголемување на партиципацијата на жените во политиката. Една од стратегиите која се применува од страна на државите е дефинирање на загарантирана квота за жените на повеќе нивоа. Овие родови квоти се наменети за да се гарантира одреден степен на

² http://www.unicef.org/media/media_35134.html (цитат на поранешниот Генерален секретар на ОН, Кофи Анан)

³ V. Vacanovic, Vodic za ucesce zena u javnom i politickom zivotu, DamaD, Novi Pazar, 2014 g, str. 40

⁴ Nina Pološki Vokić, Ivana Bulat, Što žene lideri unose u politiku – psihološka i radna obilježja, stil vođenja, interesi i perspektive, članak broj 13-01, 2013 g., str.4

застапеност на жените во Парламентот⁵, извршната власт или политичките партии. Според Norris I Krook има три типа на родови квоти: резервирани места, законски квоти и доброволни квоти⁶. Резервираните места се број на пратенички места во парламентот, законските квоти се задолжителни одредби кои се однесуваат на сите партии, а доброволните квоти не се предвидени според националните правни прописи туку истите се воведени од страна на самите политички партии⁷. Најчесто се сретнува примената на „резервираните квоти“ и „кандидатските квоти“ кои се инкорпорирани во изборните закони на државите или во законите за политичките партии⁸.

Прашањето за политичка партиципација на жената не е прашање само на исполнување на „женската квота“, тоа е борба за суштинска партиципација, за моќ и одлуки. Ова ја претставува револуцијата за осознавање на политичката моќ на жената. Жената на одлучувачка позиција во политиката е структурен прототип за родов еквilibrium во политичкото општество. Концептот на распределба на моќта не треба да се сфати како зголемување на учеството на жената во политиката туку како нејзино поставување „рамо до рамо“ со мажите. Секако дека жените не се важни во политиката заради нивната бројка туку заради нивната способност, е заклучокот на Louisa Vinton, координатор на ООН и постојан претставник на UNDP.⁹

Од глобалните организации чија таргет политика е сконцентрирана на родовата еднаквост, преку меѓународни организации кои се ориентирани кон одржување на светскиот мир, па се до државните политики и невладини организации, родовата еквивалентност е особено присутна во нивните портфолија. Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација против жената (CEDAW) усвоена од Генералното собрание на Обединетите нации на 18 декември 1979 година (донесена

⁵ Dahlerup, D., & Freidenvall, L.(2005). Quotas as a 'Fast Track' to Equal Representation for Women. *International Feminist Journal of Politics*, 7(1), 26-48.

⁶ Norris, P., & Krook, M.L.(2011). *Gender Equality in Elected Office: A Six-Step Action Plan*. Vienna, Austria: Organization of Security and Cooperation in Europe (OSCE)/ Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), p.28

⁷ Abdula Azizi, *Women's Political Participation in some of the Western Balkan Countries*, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, MCSER Publishing, Rome-Italy, Vol 6 No 2 S5, April 2015, p.16

⁸ Ballington Julie and Karam Azza, *Women in Parliament: Beyond Numbers*, International Institute for Democracy and Electoral Assistance, Sweden, 2005,p.142

⁹ <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/zena-u-politici-sve-vise---277567.html>

врз основа на триесет годишната активна работа на Комисијата за статусот на жената¹⁰⁾ во делот II член 7, ја потврдува светската заложба за еднаква партиципација на мажите и жените во политичкиот и јавниот живот преку препораките за преземање на соодветни мерки за елиминирање на дискриминацијата против жената и за гаранција дека тие поеднакво уживаат во своите права¹¹. Жената на власт и во политичките одлучувања е идентификувано како едно од дванаесетте области опфатени во Пекингшката декларација и Платформата за акција донесена во 1995 година. Двете стратешки цели на кои се темели овој сегмент од платформата се: 1. зголемување на учеството на жената во донесување на одлуки и во управувањето, и 2. преземање на мерки за обезбедување на рамноправен пристап и целосно учество во структурите на власта и во одлучувањето¹².

Жената во политиката на Балканот низ призмата на посткомунистичката транзиција – од традиција до современа нужност

Сецесијата на државите од југословенскиот сојуз создаде кривки демократии базирани на плурализам кои беа значителен фактор во одржувањето на мирот и безбедноста на Балканот. По падот на комунизмот, ова општествено реструктурирање предизвика две социјални промени: прво, појава на национализам, сепаратизам, сецесионизам и етно-национализам особено кај малцинствата¹³, и второ, дискриминација во однос на граѓанските и социјални права особено против жената кои биле воспоставени во текот на комунистичкиот режим. Овие земји сеуште се соочуваат со предизвикот за постигнување на родова еднаквост, иако клучната разлика е во интензивирање на механизмите за овозможување на еднаквоста и надградување на легислативата која предвидува еднакви можности наметнати од ЕУ, како и поддршка на жените од

¹⁰ Комисијата за статусот на жената, основана е во рамки на Обединетите нации, во 1946 година, со цел следење на состојбата на жената и унапредување на нејзините права.

<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CEDAW.aspx>

¹¹ Правата се поделени во три категории: 1. Да гласаат на сите избори и јавни референдуми и да бидат избрани во органи кои јавно се избираат 2. Да учествуваат во креирање на владините политики и нивното спроведување, да се постави на јавна функција и да ги извршув сите јавни функции на сите нивоа на власт 3. Да учествува во работата на невладините организации и здруженија кои се занимаваат со јавниот или политички живот во земјата.

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm#article7>

¹² <http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/04-PEKINSKA-DEKLARACIJA-kb.pdf>, str.92-94

¹³ Walby Sylvia, *Theorizing Patriarchy*, Oxford:Blackwell,1990

Европа и феминистичките мрежи кои работат интензивно на спроведување на основните стандарди за родова еднаквост¹⁴. Намалувањето на учеството на жената во јавниот живот беше предизвикано од влошување на положбата на жената на пазарот на трудот, зголемување на невработеноста, намален пристап до изворите на финансирање, намалување на социјалната улога на државата, раст на сиромаштијата и зголемување на дискриминацијата¹⁵. Транзицијата во посткомунистичките земји е многу често поврзана со факторот на притисок и контрола од „старите политички елити“ во однос на реализација на демократијата во овие општества и особено вовлекувањето во војна како фактор на отсуство или заплашување од процесот на либерализација и демократизација на општествата¹⁶. Првата декада од посткомунистичката политика во Западен Балкан се карактеризира со фрагилни демократии, тенденција на зголемување на диспропорционалноста во политиките, креирање на полупретседателски систем и интензивен изборен модел¹⁷.

Како поствоен регион, државите се соочија со многу политички проблеми од една страна и тенденција за европска интеграција преку надминување на националистичкиот дух во владеењето, од друга страна¹⁸. Во оваа насока, тие ја потпишаа Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација против жената¹⁹ чии правила ја поттикнаа заложбата на политичката јавност и феминистичките организации за апропријација на законодавствата кон препораките на UN Women²⁰. Интенцијата на овие земји е хармонизација на националните

¹⁴ E.Nacevska, Zenske v politiki v drzavah Zahodnega Balkana, Fakulteta za druzbene vede, Univerza v Ljubljani, doktorska disertacija, Ljubljana, 2013g, s.98-99

¹⁵ A.Omanovic, Zastupljenost zena u politici (Istrazivanje Hrvatska, Srbija, Crna Gora, Makedonija I Bosna I Hercegovina), str.5

¹⁶ Fink-Hafner, Danica, Mitja, Hafner-Fink, The determinants of the success of transitions to democracy .Eur-Asia stud.61(9):1603-1625

¹⁷ E.Nacevska, Zenske v politiki v drzavah Zahodnega Balkana, Fakulteta za druzbene vede, Univerza v Ljubljani, doktorska disertacija, Ljubljana, 2013g, s.93

¹⁸ Isto, s.98

¹⁹ <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CEDAW/Pages/CEDAWIndex.aspx>

²⁰ UN Women е основана во јули 2010 година од страна на Генералното Собрание на ООН. Главните цели на UN Women се :

а. Поддршка на меѓувладините тела, како што е Комисијата за статусот на жената, за нивна поддршка во формирање на политиките, глобалните стандарди и норми
б. Им помага на земјите-членки во имплементирање на овие стандарди, да бидат подготвени да обезбедат соодветна техничка или финансиска помош на земјите на кои тоа им е потребно и да градат ефективни партнерства со цивилното општество

законодавства со барањата на Европската Унија. Затоа, дел од нив како земји членки на Европската Унија, дел со статус кандидат на земја членка односно потенцијални членки на Европската Унија²¹, сите во своите законодавства инкорпорираат регулатива за унапредување на политичкото право на жената.

Легислативата и женската квота

Воведувањето на женската квота во политиката, преку легислативните механизми, значеше чекор напред во борбата за еднаква политичка репрезентација на жената. Тоа овозможи поголема застапеност на жените на изборните листи, но не и поголема можност за поставување на жените на клучните позиции во законодавната и извршната власт.

Македонија, Србија и Црна Гора ја имаат инкорпорирано женската квота во рамките на Законот за пратеници. Во чл.37 ст.3 од Законот за пратеници на Р.Македонија, е наведено дека на изборната листа за пратеници во Собранието на Македонија секој пол ќе биде застапен со најмалку 30%²², а Изборниот законик дава експлицитна одредба според која на секои три места на листата, најмалку едно место му припаѓа на помалку застапениот пол²³. Во Србија и Црна Гора исто така постои одредба за местото на жената на изборните листи. Поточно, во чл. 40 а од Законот за пратеници на Србија, земено е предвид распределбата на местата на изборната листа, според што, на изборната листа меѓу секои 3 кандидати по редослед на листата (први три места, втори три места...), мора да има најмалку по еден кандидат -припадник на помалку застапениот пол на цела листа²⁴. Законот за избор на пратеници на Црна Гора пропишува најмалку 30% застапеност на жените на изборната листа но исто така попрецизно го определува и местото на листата. Чл. 39 а од Законот за избор на пратеници во законодавниот дом на Црна Гора предвидува најмалку еден припадник

в. Ја води и координира работата на ООН во системот за родова еднаквост како и промовирање на одговорност, вклучително преку редовно мониторирање на напредокот на целиот систем.

<http://www.unwomen.org/en/about-us/about-un-women>

²¹Членки на Европската Унија: Хрватска(1 јули 2013), Словенија(1 мај 2004)

Земји кандидати за членки во Европската Унија: Македонија(16 декември 2005), Србија(1 март 2012), Црна Гора (17 декември 2010)

Потенцијални кандидати за членки во Европската Унија: Босна и Херцеговина

²² http://www.sobranie.mk/izborni-zakoni-ns_article-zakon-za-izbor-na-pratenici-vo-sobraniето-na-republika-makedonija.nspх

²³ Чл.64 ст.5 Изборен законик, Службен весник на Р.Македонија бр.32, 12 февруари 2014г.

²⁴ Zakon o narodnih poslanika RS, http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_izboru_narodnih_poslanika.html

на помалку застапениот пол меѓу секои 4 кандидати по редослед на листата²⁵. Србија и Црна Гора, во истиот закон предвидуваат и мерки доколку не се испочитува пропишаната квота. Законите за избор на пратеници и на двете земји пропишува враќање на изборната листа за ревизија доколку не е овозможена пропишаната минимална застапеност на помалку застапениот пол, односно неприфаќање на листата од страна на изборната комисија доколку истата не е соодветно ревидирана²⁶.

За разлика од овие три земји, Словенија и Босна и Херцеговина ја пропишуваат женската репрезентативност во изборите листи за пратеници во законодавниот дом, во рамките на националните Изборни законици. Според чл.4.19 од Изборниот Закон на Босна и Херцеговина, кандидатите од полот кој е помалку застапен се распоредуваат на кандидатската листа на начин што најмалку еден кандидат од помалку застапениот пол да биде меѓу првите два кандидати на листата, два кандидати од помалку застапениот пол меѓу првите пет кандидати и три кандидати од помалку застапениот пол меѓу првите осум на листата. Бројот на кандидати од помалку застапениот пол мора да биде најмалку еднаков со вкупната бројка кандидати на листата поделен со 3, заокружен на првиот најнизок цел број²⁷. Изборниот законик на Словенија предвидува минимална застапеност на секој пол од 35 % на изборните листи, од вкупниот број на мажи и жени на листата. Ова правило е исклучено во случај на кандидатските листи да има по тројца кандидати од двата пола или листата да има вкупно три кандидати. Во тој случај барем еден претставник од спротивниот пол треба да биде застапен на листата²⁸.

Законот за рамноправност на половите во Хрватска ја предвидува женската квота за застапеност во парламентот. Според чл.12 од овој закон, неурамнотеженост на половите постои ако некој пол е застапен со помалку од 40% во телата за политичко одлучување, односно политичките партии и други овластени предлагачи, должни се да го почитуваат начелото за рамноправност на половите и да ја земат предвид

²⁵ Cl.18 од *Zakon o izmjenama I dopunama zakona o izboru odbornika I poslanika* (21.03.2014 година) <http://www.savnik.me/uploads/images/Dokumenti/Tekstovi/OIK/Zakon%20o%20izmjenama%20i%20dopunama%20zakona%20o%20izboru%20odbornika%20i%20poslanika.pdf>

²⁶ Cl.39-a , *Zakon o izboru odbornika I poslanika*, R,Crna Gora („Službeni list Crne Gore“, broj 14/14) и cl.40-a *Zakon o narodnih poslanika*, Sl.glasnik RS 35/2000.

²⁷ http://ti-bih.org/wp-content/uploads/2011/04/izborni_zakon_bih.pdf

²⁸ *Zakon o volitvah v drzavni zbor*, cl. 43, Uradni list RS, št. 109/2006

рамнотежата во застапеноста на мажите и жените на изборните листи за претставници во Хрватскиот Сабор, согласно чл.12²⁹. За непочитување на оваа одредба предвидена е парична казна³⁰. Во февруари 2015 година, женската квота во Хрватска беше инкорпорирана и во Законот за избор на пратеници во Хрватскиот Сабор, но во септември истата година одредбата беше укината³¹.

Положбата за жената од бившите југословенски земји во законодавната власт

Компаративниот преглед на земјите од СФРЈ, преку анализа на фактичката состојба на жената, односно нејзиното присуство и позиционираност во законодавните домови на државите и во највисоките структури на извршната власт (претседател на држава и влада), ќе ја илустрира политичката перспектива на жената vis-a-vis исполнување на стратешките цели за место на жената во структурата на власта, управувањето и одлучувањето.

Жените во законодавниот дом

Политичкото присуство на жените во законодавниот дом се анализира од две позиции. Првата е застапеноста на жените во законодавниот дом, односно соодносот на мажи и жени во законодавното тело и втората позиција се однесува на назначување жена на позицијата спикер во законодавниот дом.

Почетоците на независната политичка архитектура на земјите од Југославија, се исклучително со најслаби резултати на женската репрезентативност во законодавните домови. Влијанието на политичко- општествените околности во периодот на распад на

²⁹ Zakon o ramnopravnost spolova (чл.12 и чл.15),Загреб, 15 јули 2008г.

³⁰ Zakon o ramnopravnost spolova(чл. 35),Загреб, 15 јули 2008г.

³¹ Хрватскиот Сабор, на 13 февруари 2015 година со 77 гласа - за, 2 –против и 3-воздржани,го донесе Законот за измена и дополнување на законот за избор на пратеници во Хрватскиот сабор (NN 120/11) во кој е вметнат чл.21 –а во кој се предвиде почитување на рамноправата застапеност на половите на изборните листи на пратеници и правилото на урамноженост. Непочитувањето на минималната 40 % застапеност на секој пол на изборната листа, значи дека листата е неважечка. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski sabor, Zagreb, 17 февруари 2015. Оваа одредба беше укината од страна на Уставниот суд на Хрватска со образложение за испреплетеност на законските решенија, особено со Законот за рамноправност на половите , која не само што би значела укинување на квотата за рамноправност на половите туку и во прашање би се довело поставување посебни мерки за гарантирање на правата на другите малцински групи меѓу кои се наоѓаат националните малцинства во парламентот и гаранција на бројката на нивна застапеност во Саборот. <http://www.libela.org/vijesti/6627-ustavni-sud-danas-je-prakticki-ukinu-rodne-kvote-na-izborima/>

федерацијата и влезот во транзиција доведе до апстиненција на жената на полето на политиката, за што говорат и фактите од изборите.

Хронологија...

Жени – пратенички во законодавните домови на Македонија, Србија, Црна Гора, Словенија, Хрватска и Босна и Херцеговина

Состојба 1995 година...

Србија и Црна Гора кои во 1992 година ја основаа Федерална Република Југославија³² е најслабо рангирана земја меѓу државите од југословенскиот сојуз, во поглед на застапеноста на жената во законодавниот дом. Од вкупно 138 претставници во Републичкото Собрание(во Домот на народот), 4 места припаднале на жена, односно 2,9%, што е исклучително најниско ниво на политичка партиципација на жената во законодавните домови на целиот Балкан³³.

По Србија и Црна Гора, се рангира Македонија. Од вкупно 120 претставници во законодавниот дом, 4 се жени, што претставува 3,33% директно учество во работата на парламентот³⁴. Во незначително подобра ситуација беше состојбата со пратеничките во законодавниот дом на Босна и Херцеговина во кој 7 жени се избрани за пратеници, што претставува 4,5% од вкупно 156 пратеници. И Хрватска била во слична позиција. Од 138 места во домот, осум се претставници на жените, односно 5,8%. Во тој период убедливо најдобро котира Словенија, во која се забележува значително повисока стапка на застапеност на жената во парламентот во однос на останатите. Од вкупно 90 пратеници во законодавниот дом, 13 места припаднале на жени што претставува 14,4% репрезентативност³⁵.

³² Федерална Република Југославија постоеше до 2003 година кога двете држави отстапија од името Југославија во називот на државната заедница и основаа конфедерација под името Србија и Црна Гора. Како таква република функционираше до 3 јуни 2006 година кога во Црна Гора се изгласа референдумот за мезавсиност на државата.

³³ Пониско ниво на партиципација на жената во парламентите на државите на Балканот, во 1995 година, има само Турција со 1,78% застапеност(од 450 пратеници, 8 жени) .

³⁴ <http://www.sobranie.mk/posleden-sostav-1994-1998.aspx>

³⁵ Women in Politics: 60 years in retrospect, Data sheet N° 2, PROGRESS AND SETBACKS of Women in National Parliaments between 01.07.1995 and 01.02.2006 Inter-parliamentary Union

Состојба 2000 година...

Босна и Херцеговина има 12 жени во законодавниот дом, од вкупно 42 претставници. Во овој период, Босна и Херцеговина има највисока застапеност на жената во парламентот, односно 28,6%. Хрватска има 20,5% застапеност на жените, од вкупно 151 пратеник, 31 се жени. За разлика од нив, Словенија има 9 жени во парламентот од вкупно 90 пратеници, односно 10%. Во периодот од 2000 година, Македонија има исклучително слабо присуство на жените во политиката особено во законодавниот дом. Од вкупно 120 пратеници, 8 се од женски пол, или 6,7% застапеност. Во Југославија (Србија и Црна Гора), од 138 пратенички места, 7 им припаднале на жените(5,1%)³⁶.

Состојба 2005 година...

Во 2005 година, Хрватска е на највисоката позиција во споредба со останатите држави од југословенскиот сојуз. Во парламентарниот состав на оваа држава, од 152 пратеници, 33 се жени или 21,7%. Веднаш потоа е Македонија, од вкупно 120 пратеници, 23 се жени што претставува 19,2% застапеност на жените. Босна и Херцеговина е со 16,7% директно учество на жената во работата на законодавниот дом, односно од 42 претставника, 7 се жени во Претставничкиот Дом. Во Домот на народите од вкупно 15 претставници, нема ниту една жена. Во Словенија, од 90 претставници во Drzavni zbor, 11 се жени(12,2%). Од 126 претставници во законодавниот дом на Србија и Црна Гора, десет се жени, што претставува 7,9% застапеност на женската популација во Народната Скупштина³⁷.

Состојба 2010 година...

Во 2010 година, според статистиката на UN Women и Интерпарламентарната Унија, Македонија е на првото место според женска репрезентативност во законодавниот дом во споредба со другите земји од СФРЈ. Од 120 пратеници, 39 се жени, што претставува 32,5% од вкупниот број. Овој период, во Хрватска има 36 жени од вкупно 153 пратеници во законодавниот дом, односно 23,5%. Во парламентот во Србија, од вкупно 250 пратеници, 54 се жени што е 21,6% од вкупниот број пратеници. Босна и

³⁶ http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnmap00_en.pdf

³⁷ http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnmap05_en.pdf

Херцеговина има 19% жени во Претставничкиот Дом, односно од 42 претставници, осум се жени. Во Домот на народите има две жени од вкупно 15 претставници(13,3%). И во Словенија се забележува пораст на застапеноста на жените во законодавниот дом во споредба со претходните години. Од 90 претставници во Drzavni zbor, 13 се жени, односно 14,4%. Во Drzavni Svet од 40 претставници, една е само жена(2,5%). Во овој период, Црна Гора е со најниска застапеност на жените во законодавниот дом. Од 81 пратеник во домот, девет се жени, односно 11,1 % репрезентативност на жената во законодавниот дом³⁸.

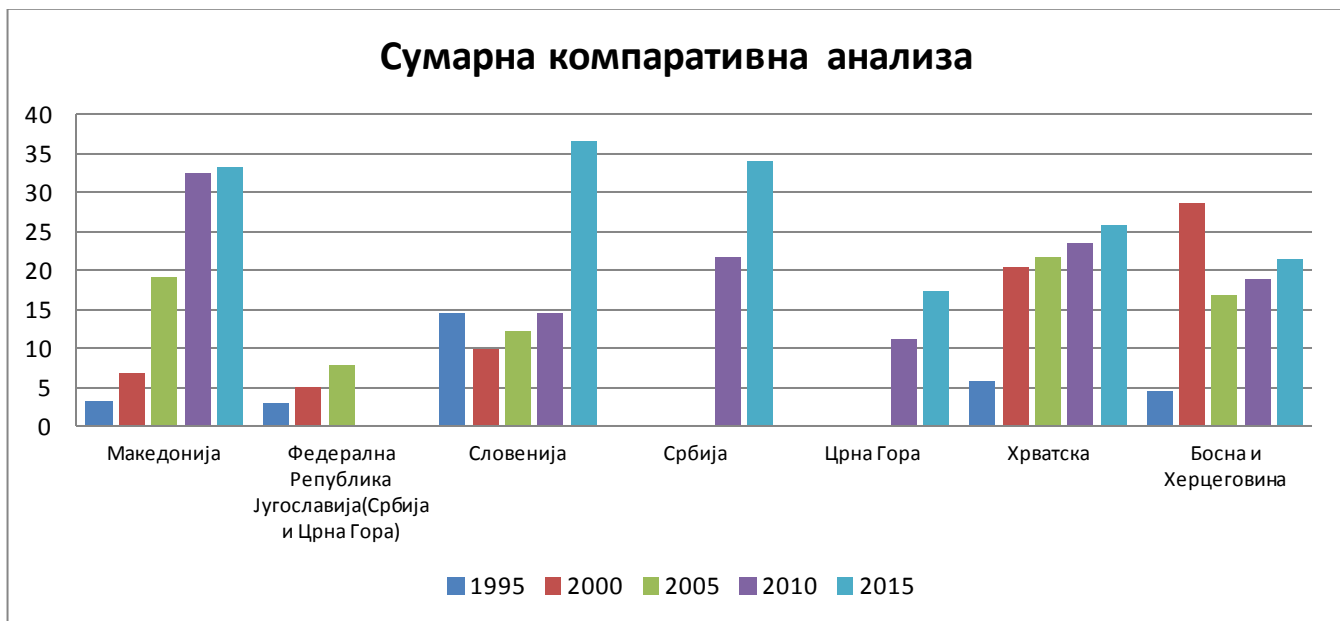
Состојба 2015 година...

Словенија има највисок процент на присуство на жените на пратеничката позиција. Од 90 пратенички места во Drzavni zbor, 33 се жени, односно 36,7% од вкупниот број пратенички места. Во Drzavni Svet од 40 претставници, 3 се жени, односно 7,5%. Србија бележи значително зголемен број на жени со пратеничка функција во законодавниот дом. Од 250 пратеници, 85 се жени, односно 34%. За едно место под Србија е рангирана Македонија со 33,3% репрезентативност на женскиот пол во Собранието на Р.Македонија, односно од 123 пратенички места, 41 им припаѓаат на жените. Хрватскиот сабор исто така има забележителен пораст на пратеничките во домот. Од 151 претставник, 39 се жени, односно 25,8% е директното учество на жените во законодавниот дом. Во Босна и Херцеговина од 42 места во Претставничкиот Дом, 9 се жени(21,4%). Во Домот на народите ситуацијата е иста како и во 2010 година. Црна Гора е повторно со најниска стапка на застапеност на жените во законодавниот дом. Од 81 пратеничко место, 14 се жени односно 17,3% од вкупниот број на пратеници³⁹.

³⁸ http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnmap10_en.pdf

³⁹ http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnmap15_en.pdf

График 1.Застапеност на жените во законодавните домови во бившите југословенски земји од 1995 до денес⁴⁰

Извор: Inter - Parliamentary Union, Women in politics: 1995, Women in politics:2000, Women in politics:2005, Women in politics:2010, Women in politics:2015

Жените на власт

Претседател на законодавниот дом

Во вкупно 7 состави на хрватскиот сабор, од 1990 година па наваму, во Хрватска не е поставена жена на позицијата спикер во законодавниот дом. Ситуацијата е иста во Словенија и Македонија. Од напуштањето на југословенскиот сојуз, Словенија во седум состави на Drzavni zbor, досега нема назначено жена на позицијата претседател на законодавниот дом. Во македонскиот случај, од единаесет промени на претседателската позиција на законодавниот дом, ниту еднаш не е поставена жена. Од вкупно 10 состави на Народната скупштина на Србија, во три состави имало назначено жена на позицијата претседател на собранието. Прва жена на позиција претседател на Народната скупштина е поставена, Наташа Мичиќ, во петиот состав (22

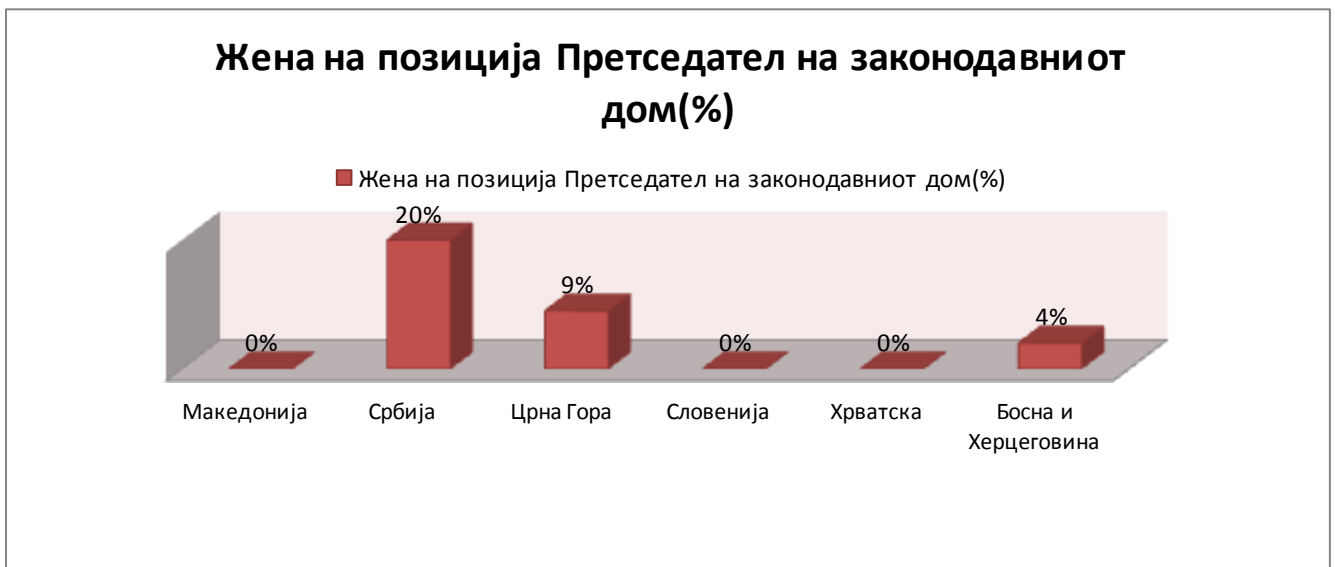
⁴⁰ http://www.ipu.org/pdf/publications/wmniinfokit06_en.pdf
http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnmap00_en.pdf
http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnmap05_en.pdf
http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnmap10_en.pdf
http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnmap15_en.pdf

јануари 2001 година – 27 јануари 2004 година) на законодавниот дом. Во осмиот состав на народната скупштина на Србија (2008-2012), за нејзин претседател е избрана исто така жена⁴¹. Актуелниот состав на парламентот во Србија ја има третата жена по ред на позиција спикер во парламентот⁴².

Од периодот по Дејтонскиот договор и донесување на Уставот на Босна и Херцеговина во декември 1995 година, во вкупно 7 мандатни периоди на законодавниот дом, на позицијата претседател, за прв пат во политичката историја на Босна и Херцеговина избрана е Борјана Кришто. Таа е првиот женски претседател на законодавниот дом на Босна и Херцеговина од 1996 година наваму⁴³.

Од 1990 година до денеска, од вкупно сменети пет спикери во законодавниот дом на Црна Гора имало поставено само една жена на позицијата претседател на законодавниот дом, Весна Перовиќ (2001-2002)⁴⁴.

График 2. Процентуална застапеност на жените на позиција Претседател на законодавен дом

Извор: Народна скупштина Република Србија, Скупштина Црна Гора, Собрание на Република Македонија, Парламентарна скупштина Босна и Херцеговина, Сабор на Република Хрватска, Државен збор Република Словенија

⁴¹ Славица Ѓукиќ Дејановиќ ја извршува функцијата спикер во парламентот во период од 11.06.2008 - 31.05.2012). Избрана е од редовите на Социјалистичката партија на Србија (СПС).

⁴² <http://www.parlament.gov.rs>

⁴³ https://www.parlament.ba/sadrzaj/plenarne_sjednice/Archive.aspx?langTag=bs-BA&template_id=5&pril=b&fromDate=30.11.2014&thruDate=01.10.2018&tid=0

⁴⁴ http://www.skupstina.me/images/dokumenti/lista_predsjednika.pdf

Жените во извршната власт

Претседател на Влада...

Од вкупно 10 досегашни претседатели на Владата на Хрватска, единствена жена на оваа позиција е Јадранка Косор (во 11-тиот состав на Владата). Должноста ја извршуваше во период од 01.07.2009- 23.12.2011г⁴⁵. Исто така, од вкупно 8 досегашни премиери на Словенија во десет мандати, само една е жена. За време на мандатот 20.03.2013- 18.09.2014, Аленка Братушек е првата жена на оваа позиција⁴⁶.

Во парламентарната историја на независност и демократија, Србија немала жена на позицијата Претседател на Влада. Ситуацијата е иста и во Босна и Херцеговина, Црна Гора и Македонија.

Фактичката состојба на жените на позицијата претседател на владата во Босна и Херцеговина, од повоениот период до денес, е отсуство од лидер на оваа гранка на егзкутивата. Од вкупно 9 премиери, ниеден не бил претставник од женскиот пол⁴⁷.

Од осум состави на владата на Црна Гора, нема жена која ја извршува функцијата премиер на владата. И во владите на ниво на Сојузна Република Југославија (Србија и Црна Гора), од 1992- 2006 година, нема поставено жена на чело на владата⁴⁸.

Од вкупно осум премиери на Македонија, од нејзиното осамостојување до денес, нема поставено жена на оваа позиција. Радмила Шекеринска кратко време беше в.д. премиер по оставката на Хари Костов од позицијата претседател на Владата од 17 ноември 2004 година – 17 декември 2004 година.

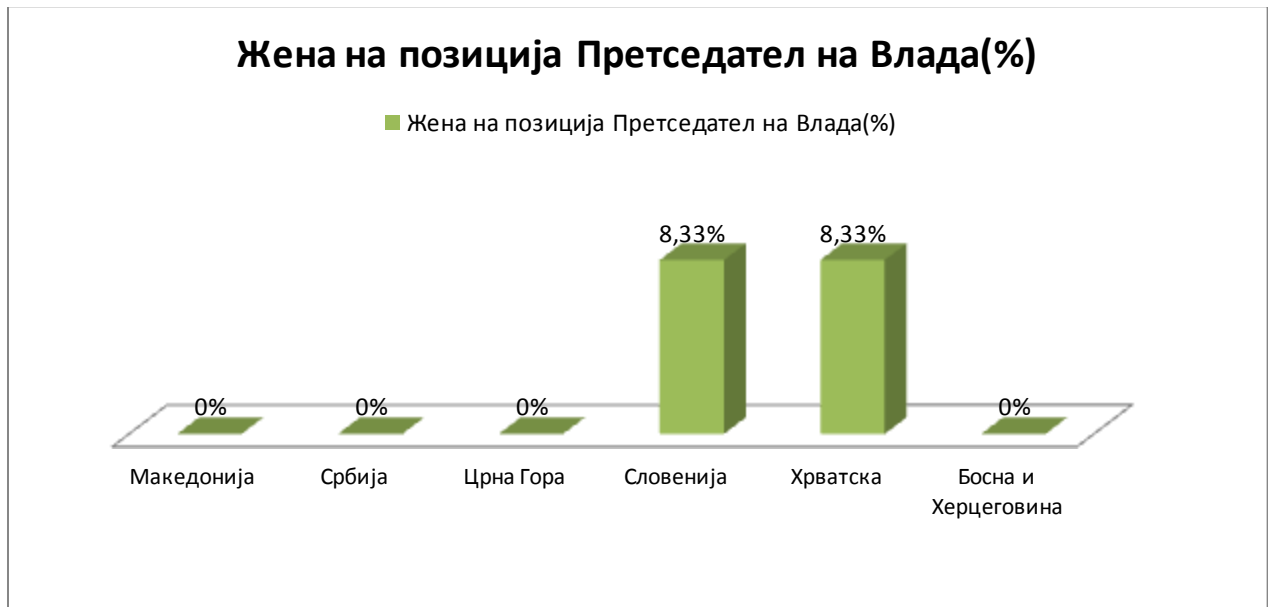
⁴⁵ <https://vlada.gov.hr/prethodne-vlade-11348/11348>

⁴⁶ <http://www.nekdanji-pv.gov.si/>

⁴⁷ <http://radiosarajevo.ba/novost/186214/svi-nasi-premijeri-krojaci-poslijeratne-bih-iii>

⁴⁸ http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/licnosti/premijeri.html

График 3. Процентуален приказ на жени- премиери во Влада

Извор: Влада на Република Хрватска, Премиери на Словенија(веб страна), L.R, Radiosarajevo.ba,2015, Архив на Југославија(веб страна) , Веб портал „Моңдо“, Влада на Република Србија

Претседатели на државите...

Во политичката историја на Хрватска, како демократска и независна држава, сменети се вкупно 4 шефови на државата, меѓу кои една е жена. На последните претседателски избори во јануари 2015 година за прв пат на оваа позиција е поставена жена, Колинда Грабар- Китаровиќ од редовите на HDZ. Првиот претседател на Хрватска, по нејзиното осамостојување и по донесување на демократскиот Устав во 1990 година е Фрањо Туѓман. Туѓман е избран за шеф на државата на претседателските избори во август 1992 година и реизбран на изборите во август 1997 година. Неговиот мандат како претседател на Хрватска завршува по смртта во 1999 година. По него, во два мандати, функцијата претседател на државата ја извршува Стјепан Месиќ(HNS). Во периодот од 2010- 2015, претседател на државата е Иво Јосиповиќ (SDP)⁴⁹.

Србија, Словенија, Босна и Херцеговина, Македонија и Црна Гора немале жена на позиција Претседател на државата.

⁴⁹ <http://predsjednica.hr>

По претседателството во Југославија, од 1990 година наваму, Србија немала жена на функција шеф на државата. Од 2002 година по повеќе неуспешни избори за претседател на државата, должноста во тој период ја извршуваше Наташа Мичиќ, претседател на собранието во тој период. По интервенција во Законот за избор на претседател во 2004 година и намалување на излезниот цензус, за претседател на државата е избран Борис Тадиќ(Социјал демократска странка)и по него Томислав Николиќ.

Од напуштањето на југословенскиот сојуз до денеска, во Словенија се сменети 5 претседатели на државата во мандатни периоди: 1992-1997, 1997-2002, 2002-2007,2007-2012, 2012-)⁵⁰. Во ниту еден мандат не била поставена жена на оваа позиција.

Во парламентарната историја на независна Македонија, сменети се пет претседатели, меѓу кои нема поставено жена на позицијата.

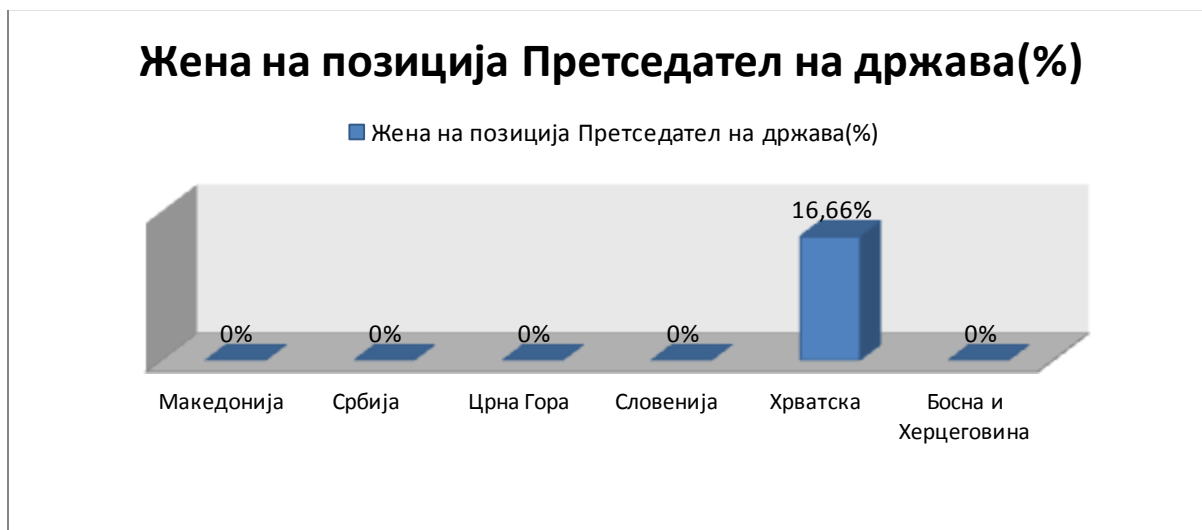
Од 1996 година наваму, Босна и Херцеговина има сменето вкупно 27 претседатели во Претседателството, вклучувајќи ги претседателите од редовите на хрватскиот и српскиот народ. На оваа позиција нема поставено жена⁵¹.

Во политичката историја на Црна Гора, и како независна држава и во склоп на државната заедница со Србија, нема поставено жена на позиција Претседател на државата.

⁵⁰ <http://www.up-rs.si/up-rs/uprs-eng.nsf>

⁵¹ <http://www.predsjednistvobih.ba/hron/default.aspx?id=10074&langTag=bs-BA>

График 4. Процентуален приказ на жени- претседатели на држава

Извор: Претседател на Босна и Херцеговина, Извршна власт во Република Словенија (Институт за лексикографија, Мирослав Крлежа), www.naslovi.net, Државна изборна комисија на Република Македонија, Социјалистичка народна партија на Црна Гора

Заклучок

Од презентираниите статистички анализи за застапеност на жените на клучни позиции во највисоките структури на законодавната и извршна власт, евидентно е зголемено присуство на жените во законодавниот дом но само на позицијата пратеник. Ова е случај во сите шест земји кои се предмет на анализа. За разлика од тоа, поразителен е фактот за минимална застапеност на жените на чело на државата, владата и парламентот. Од овој аспект Македонија се издвојува како држава во која досега немало ниедна жена на некоја од овие три клучни позиции, што не е случај во останатите држави.

Сигнификантен податок за порастот на бројот на жени пратенички е воведувањето на родовата квота како круцијална детерминанта за поголема инклузија на женскиот пол. Прашањето кое се наметнува од добиените резултати е дали отсуство на прецизна законска рамка може да се искористи како алиби за малата застапеност на жената на чело на извршната и законодавната власт. Имајќи предвид дека ова не се колективни функции и дека партиите номинираат еден претставник како кандидат (непостоење на кандидатска партиска листа), јасно е дека непостојат услови за поставување на

норматива. Токму поради ова, жариштето на проблемот се префрлува внатре во политичките партии. Внатрепартиското решение на прашањето за родова еднаквост од аспект на номинирање жена за некоја од клучните државни функции, се сведува исклучиво на демократскиот капацитет на политичката партија, политичката зрелост и нивото на политичка култура особено на партиското раководство. Ова е првиот филтер за надминување на машката супериорност во највисоките државни структури на законодавната и извршна власт. Вториот филтер е сконцентриран на демократскиот капацитет, политичката зрелост и политичката култура на цивилното општество. Политичките партии како прв филтер може да влијаат на промена на традиционалното цивилно општество преку наметнување на трендот за подржување жена – кандидат за претседател на законодавен дом, премиер или шеф на држава, имајќи предвид дека народот претежно се приврзува за партија отколку за поединец.

Библиографија

Azizi A (2015) Women's Political Participation in some of the Western Balkan Countries. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Vol 6(2): 15-21.

Bacanovic V (2014) *Vodic za ucesce zena u javnom i politickom zivotu*. Novi Pazar: DamaD.

Ballington J and Karam A (2005) *Women in Parliament: Beyond Numbers*, Sweden. International Institute for Democracy and Electoral Assistance.

Brakus and Tesija (2015) *Ustavni sud danas je prakticki ukinuo rodne kvote na izborima*, Libelaportal o rodu, spolu i demokracije. Available at: <http://www.libela.org/vijesti/6627-ustavisud-danas-je-prakticki-ukinuo-rodne-kvote-na-izborima/> (accessed 24 September 2015).

Dahlerup D and Freidenvall L (2005) Quotas as a 'Fast Track' to Equal Representation for Women. *International Feminist Journal of Politics*, Vol.7 (1):26-48.

Fink-Hafner D and Hafner-Fink M (2009) *The determinants of the success of transitions to democracy*. *Euro-Asia studies*, Vol.61 (9): 1603-1625.

Interparliamentary Union (2006) *Women in Politics: 60 years in retrospect*, Data sheet N° 2. Progress and setbacks.

Nacevska E (2013) *Zenske v politiki v drzavah Zahodnega Balkana*. Fakulteta za druzbene vede, Univerza v Ljubljani, doktorska disertacija, Ljubljana.

Norris P and Krook ML (2011) *Gender Equality in Elected Office: A Six-Step Action Plan*. Vienna, Austria: Organization of Security and Cooperation in Europe (OSCE)/ Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR).

Omanovic A (2015) *Zastupljenost žena u politici (Istrazivanje Hrvatska, Srbija, Crna Gora, Makedonija I Bosna I Hercegovina)*. Sarajevo: Infohouse

Veneman MA (2006) *Statement of UNICEF Executive Director Ann M. Veneman on International Women's Day*. Available at: http://www.unicef.org/media/media_35134.html (accessed 9 November 2015)

Vokić P. N and Bulat I (2013) Što žene lideri unose u politiku – psihološka i radna obilježja, stil vođenja, interesi i perspektive. *Serijski članak u nastajanju*, 13-01

Walby S (1990) *Theorizing Patriarchy*. Oxford: Blackwell.

World Bank (2000) *Engendering development – Through Gender Equality in Rights, Resources and Voice*. World Bank Policy Research Report.

Законски документи

Закон за избор на советници и пратеници на Црна Гора. Достапно на: <http://media.cgo-cce.org/2013/06/2-Zakon-o-izboru-odbornika-i-poslanika.pdf> (accessed 1 October 2015)

Службен весник на Босна и Херцеговина: 7/02, 9/02, 20/02, *Изборен закон на БиХ*. Достапно на: http://ti-bih.org/wp-content/uploads/2011/04/izborni_zakon_bih.pdf (accessed 3 November 2015)

Службен весник на Хрватска, *Закон за рамноправност на половите*: 01/08. Достапно на: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_82_2663.html (accessed 20 November 2015)

Службен весник на Црна Гора: 23-3/14 – 6/14, *Закон за изменување и дополнување на Законот за избор на советници и пратеници*, Достапно на: <http://www.savnik.me/uploads/images/Dokumenti/Tekstovi/OIK/Zakon%20o%20izmjenama%20i%20dopunama%20Zakona%20o%20izboru%20odbornika%20i%20poslanika.pdf> (accessed 21 August 2015)

Службен весник на Република Македонија:32, *Изборен законик*, Достапно на: http://www.sobranie.mk/izborni-zakoni-ns_article-zakon-za-izbor-na-pratenici-vo-sobranieto-na-republika-makedonija.nspх (accessed 2 October 2015)

Закон за избор на членови на парламентот на Србија. Достапно на: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_izboru_narodnih_poslanika.html

Закон за избор на Собрание на Словенија, Службен весник на Република Словенија:109/2006

Интернет страни

Собрание на Република Македонија. Последен состав: *Членови на парламентот*. Достапно на :<http://www.sobranie.mk/posleden-sostav-1994-1998.nspх> (accessed 30 October 2015)

Хрватска: земја и народ, Извршна власт, Достапно на: <http://www.croatia.eu/article.php?lang=2&id=28> (accessed 02 September 2015)

Влада на Република Хрватска, *Prethodne Vlade*. Достапно на: <https://vlada.gov.hr/prethodne-vlade-11348/11348> (accessed 30 October 2015)

Влада на Република Србија, Достапно на: http://www.srbija.gov.rs/?change_lang=en (accessed 5 November 2015)

Влада на Република Словенија, *Nekdanji predsedniki Vlade Republike Slovenije*. Available at: <http://www.nekdanji-pv.gov.si/> (accessed 30 October 2015)

Inter- parliamentary Union, *Women in politics: 2000*, Достапно на: http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnmap00_en.pdf (accessed 30 October 2015)

Inter- parliamentary Union, *Women in politics: 2005*, Достапно на: http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnmap05_en.pdf (accessed 30 October 2015)

Inter- parliamentary Union, *Women in politics: 2010*, Достапно на: http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnmap10_en.pdf (accessed 30 October 2015)

Inter- parliamentary Union, *Women in politics: 2015*, Достапно на: http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnmap15_en.pdf (accessed 30 October 2015)

L.R. Radio Sarajevo, *Svi nasi premijeri: Krojaci poslijeratne BiH(III)*. Достапно на: <http://radiosarajevo.ba/novost/186214/svi-nasi-premijeri-krojaci-poslijeratne-bih-iii> (accessed 20 November 2015)

Собрание на република Србија, Достапно на <http://www.parlament.gov.rs> (accessed 20 November 2015)

Rastocic J, Zena u politici sve vise, *Dnevnik*, Достапно на: <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/zena-u-politici-sve-vise---277567.html> (accessed 1 November 2015)

Beijing Declaration and Platform for Action. In The Fourth World Conference on Women ,

(1995), Annex 2, Chapter IV G:p.79-84. Достапно на:
<http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf> (accessed 2 November 2015)

Парламентарно Собрание на Босна и Херцеговина, *Sjednice*. Достапно на:
https://www.parlament.ba/sadrzaj/plenarne_sjednice/Archive.aspx?langTag=bs-BAandtemplate_id=5andpril=bandfromDate=30.11.2014andthruDate=01.10.2018andtid=0 (accessed 02 October 2015)

Portal Mondo, Serbia, Достапно на: <http://mondo.rs/a103300/Info/Srbija/Svi-srpski-premijeri.html> (accessed 3 November 2015)

Presidency of Bosnia and Herzegovina *Hronology of Presidents of BiH*. Достапно на:
<http://www.predsjednistvobih.ba/hron/default.aspx?id=10074andlangTag=bs-BA> (accessed 15 September 2015)

Претседатели на Србија од 1990, Достапно на: <http://www.naslovi.net/2012-04-04/dnevnik/predsednici-srbije-od-1990/3332702> (accessed 02 September 2015)

Социјалистичка народна партија на Црна Гора, *Rezultati svih do sada odrzanih predsjednickih izbora u Crnoj Gori od uvođenja višepartizma*, Достапно на:
<http://www.snp.co.me/strana.asp?kat=1andid=4530> (accessed 2 October 2015)

Листа на Претседатели на Црна Гора, Достапно на:
http://www.skupstina.me/images/dokumenti/lista_predsjednika.pdf (accessed 2 October 2015)

Комисија за статусот на жената при Обединети нации, Достапно на :
<http://www.unwomen.org/en/about-us/about-un-women>

Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација против жената,
Достапно на : <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CEDAW.aspx>

Пекингшка декларација и платформа за акција, Достапно на: <http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/04-PEKINSKA-DEKLARACIJA-kb.pdf>